

Тарахонич Т. І.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН
України

ЮРИДИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНИЙ СПОСІБ УПОРЯДКУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

У статті здійснено комплексний аналіз юридичного прогнозування як важливого техніко-юридичного способу упорядкування законодавства. Підкреслено, що юридичне прогнозування відіграє важливу роль в забезпеченні якості, ефективності та результативності правотворчої діяльності, а також стабільності, прогнозованості розвитку та вдосконалення правової системи України загалом.

Розкрито сутність, особливості та функціональну спрямованість юридичного прогнозування. Зазначено, що юридичне прогнозування – це процес аналізу суспільних відносин, що здійснюється відповідними суб'єктами та має на меті вивчення законодавства та визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності та результативності правотворчої діяльності, упорядкування та удосконалення законодавства

Виокремлено та охарактеризовано основні функції юридичного прогнозування, а саме: є аналітична, інтеграційна, оціночно-прогнозна, прогностично-попереджувальна, системоутворююча тощо.

Підкреслено, що юридичне прогнозування надає можливість визначити тенденції та шляхи вдосконалення правотворчої діяльності, воно сприяє системності правового регулювання та його ефективності, займає важливе місце та відіграє певну роль в забезпеченні дієвості та результативності законодавства.

Особлива увага приділена впливу юридичного прогнозування на упорядкування та удосконалення законодавства, що здійснюється через різні форми та види, такі як: кодифікація, інкорпорація та консолідація, систематизація тощо.

У висновках узагальнено ключові моменти юридичного прогнозування, констатовано, що юридичне прогнозування є важливою складовою забезпечення дієвості, результативності, системності та передбачуваності законодавства, його відповідності міжнародним принципам та стандартам.

Ключові слова: *правова система, правове регулювання, правотворча діяльність, законодавство, упорядкування законодавства, удосконалення законодавства, юридичне прогнозування, функції юридичного прогнозування.*

The article provides a comprehensive analysis of juridical forecasting as an important technical and legal method of streamlining legislation. It is emphasized that juridical forecasting plays an important role in ensuring the quality, efficiency, and effectiveness of law-making activities, as well as the stability, predictability of development, and improvement of the legal system of Ukraine as a whole.

The essence, features, and functional orientation of juridical forecasting are revealed. It is noted that juridical forecasting is a process of analyzing social relations carried out by relevant entities with the aim of studying legislation and determining the prospects for legal regulation of social relations, improving the efficiency and effectiveness of law-making activities, and streamlining and improving legislation.

The main functions of juridical forecasting have been identified and characterized, namely: analytical, integrative, evaluative-prognostic, predictive-preventive, system-forming, etc.

It is emphasized that juridical forecasting provides an opportunity to identify trends and ways to improve law-making activities, it contributes to the systematic nature of legal regulation and its effectiveness, occupies an important place and plays a certain role in ensuring the effectiveness and efficiency of legislation.

Particular attention is paid to the impact of juridical forecasting on the regulation and improvement of legislation, which is carried out through various forms and types, such as: codification, incorporation and consolidation, systematization, etc.

The conclusions summarize the key points of juridical forecasting, stating that juridical forecasting is an important component of ensuring the effectiveness, efficiency, consistency and predictability of legislation, and its compliance with international principles and standards.

Keywords: *legal system, legal regulation, law-making activity, legislation, regulation of legislation, improvement of legislation, legal forecasting, functions of legal forecasting.*

Постановка проблеми. Правова система України постійно розвивається та вдосконалюється. Важливою складовою її розвитку, забезпечення ефективності є досконале, якісне та дієве законодавство. На якість та результативність законодавства впливає цілий ряд чинників як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Серед об'єктивних чинників слід акцентувати увагу на воєнному стані, який спонукає законодавців до швидкого прийняття нормативно-правових актів, які досить часто характеризуються суперечливістю, фрагментарністю, наявністю колізій та прогалів, що потребує постійних змін та доповнень, ліквідації недоліків тощо.

Поряд з цим, суспільні відносини зазнають змін, з'являються нові виклики пов'язані з національною, інформаційною безпекою, процесами діджиталізації, цифровізації, є-демократії тощо, що також потребує вдосконалення законодавства, прийняття нових нормативно-правових актів здатних прогнозувати розвиток суспільних відносин та діяти на перспективу.

Також слід констатувати, що розпочатий процес входження до європейського співтовариства, вимагає гармонізації вітчизняного законодавства з правом Європейського Союзу, що також потребує передбачуваності та прогнозованості законодавства.

З огляду на зазначене, слід підкреслити, що важливе місце та роль в забезпеченні якості, ефективності та результативності законодавства належить юридичному прогнозуванню як певному процесу, що сприяє передбаченню та інтерпретації функціональних спроможностей прийнятого законодавства, його дієвості та ефективності в процесі правозастосування. Юридичне прогнозування включає ґрунтовний аналіз законодавства, передбачення можливого чи бажаного результату його дії, виявлення його недоліків, попередження наслідків його впливу на певні сфери суспільних відносин з метою його подальшого упорядкування та удосконалення.

Стан опрацювання проблематики. Слід констатувати, що процесу юридичного

прогнозування в достатній мірі не приділялася увага як на загальнотеоретичному, так і галузевому рівні.

Поряд з цим, загальні питання прогнозування, політичного прогнозування, його місце та роль в державно-правових процесах висвітлювали вітчизняні та зарубіжні вчені. Так, В.П. Горбатенко на монографічному рівні окреслив загальні проблеми прогнозування, звертаючи увагу на місце, роль і засоби прогнозування суспільно-політичного розвитку, стратегію і тактику внутрішньополітичного прогнозування, цивілізаційні аспекти глобального прогнозування майбутнього.

Проблему прогнозування і планування як засобів формування конституційно-правової політики досліджувала В.М. Тернавська. Питання особливостей правової природи юридичного прогнозування аналізувала М.В. Осядла, на юридичне прогнозування та його елементи звертала увагу Л.Д. Куренда. На дисертаційному рівні теоретико-методологічні основи юридичного прогнозування досліджував В.В. Андріюк, загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України вивчав В.М. Косович. Питанням сутності та змісту трансформації законодавства на сучасному етапі як складової інтеграції України до європейського та світового співтовариства аналізувала Н.М. Пархоменко.

Метою статті є дослідження особливостей юридичного прогнозування та його функціональної спрямованості.

Методологічну основу дослідження становить певна сукупність використаних принципів (об'єктивності, всебічності, достовірності, професійності та ін.), методологічних підходів, світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів наукового пізнання, комплексне застосування яких забезпечило переконливість, всебічність, повноту та об'єктивність отриманих наукових результатів.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану, процесів євроінтеграції, швидких темпів прийняття законодавства та внесення до нього змін та доповнень, використовуючи різноманітні форми, види та техніко-юридичні способи, проблема юридичного прогнозування набуває особливої ваги та значення. Так, М.В. Осядла зазначає, що «якісні нормативно-правові акти, закони, які об'єднують у собі різні соціальні інтереси на основі правостворюючої спільної волі, які володіють високим потенціалом до самореалізації потребують застосування правової прогностики» [1, с. 251].

У доктринальному вимірі категорія «юридичного прогнозування» є малодослідженою та потребує пошуку нових підходів шляхом використання тих знань, які вже сформовані як на загальнотеоретичному, так і на соціологічному, політологічному та філософському рівнях.

В енциклопедичній літературі під прогнозом (грец. – передбачення, передвіщення) розуміють «наукове передбачення на основі певних даних щодо напрямку, характеру і особливостей розвитку явищ та процесів у природі й суспільстві» [2, с. 148].

Слід погодитися з думкою В.П. Нагребельного, що юридичне прогнозуванням - це «наукове передбачування щодо майбутнього стану державно-правових процесів, їх характеру та особливостей, темпів і етапів, напрямів та шляхів здійснення тощо» [3, с. 149].

Характерними особливостями даного способу упорядкування законодавства є те, що: юридичне прогнозування є різновидом соціального прогнозування та ґрунтується на певних закономірностях розвитку держави та права; об'єктом юридичного прогнозування є держава, правова система, законодавство, окремі галузі права тощо; суб'єктами юридичного прогнозування є: суб'єкти правотворчої діяльності, суб'єкти забезпечення

правотворчої діяльності, суб'єкти наукової, науково-технічної діяльності, спеціалізовані установи та організації тощо; у процесі правового прогнозування використовуються різноманітні прийоми, а саме: спостереження, аналіз, оцінка, контроль, прогноз, використання яких надає можливість забезпечити комплексність аналізу чинного правового масиву; юридичне прогнозування сприяє визначенню тенденцій та шляхів удосконалення правотворчої діяльності; воно обумовлює системність правового регулювання та його ефективність; воно займає важливе місце та відіграє певну роль в забезпеченні дієвості та результативності законодавства та правової системи загалом.

У ст. 22 Закону України «Про правотворчу діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 93, ст.364 із змінами), зазначено, що в процесі юридичного прогнозування розробляються прогнозні документи публічної політики, в яких відображаються тенденції розвитку сучасної правової системи, соціальні потреби, публічні інтереси та суспільні відносини, що потребують регулювання шляхом правотворчої діяльності, перспективні форми і методи правового регулювання суспільних відносин, системність регулювання суспільних відносин, оцінка впливу на суспільні відносини запропонованого правового регулювання.

Юридичне прогнозування в процесі упорядкування законодавства – це діяльність по передбаченню дієвості та результативності законодавства, що здійснюється відповідними суб'єктами з метою оцінки законодавства щодо необхідності його змістовного удосконалення, формального упорядкування, систематизації, конкретизації (деталізації), адаптації до міжнародних принципів та стандартів, його уніфікації та гармонізації.

Важливою складовою юридичного прогнозування є його функціональна спрямованість, що є гарантією легітимності та ефективності правового регулювання, забезпечення прав та свобод людини та громадянина тощо.

Функції юридичного прогнозування в процесі впорядкування законодавства є цілеспрямованими напрямками щодо здійснення прогнозного розвитку законодавства, необхідності його впорядкування та вдосконалення з метою забезпечення системності, стійкості та дієвості правової системи загалом. У процесі здійснення різних функцій юридичного прогнозування, законодавство як об'єкт цієї діяльності підлягає ґрунтовному аналізу щодо змісту та/або його форми.

Серед функцій юридичного прогнозування заслуговують на увагу такі як: є аналітична, інтеграційна, оціночно-прогнозна, прогностично-попереджувальна, системоутворююча тощо.

Аналітична функція юридичного прогнозування спрямована на змістовну та формальну оцінку законодавства, виявлення проблемних моментів, способів та варіантів їх вирішення, а також оцінка кожного із запропонованих варіантів вирішення проблеми, висловлення пропозицій щодо найоптимальнішого варіанту та визначення відповідної стратегії вирішення проблеми.

Інтеграційна функція юридичного прогнозування обумовлена євроінтеграційними процесами та спрямована на гармонізацію національного законодавства та права Європейського Союзу, приведення його у відповідність як в процесі правотворчості, так і шляхом удосконалення та упорядкування вже прийнятого законодавства.

Н.М. Пархоменко зазначає, що «механізм гармонізації національного законодавства з європейським та міжнародним правом - це система організаційних та нормативно-правових елементів, що забезпечують встановлення уніфікованого порядку регулювання

правовідносин в межах укладених суб'єктами гармонізації договорів шляхом імплементації положень договорів у національне законодавство» [4, с. 139-140].

Прогностично-попереджувальна функція спрямована на виявлення законодавчих ризиків та загроз, правових помилок, дублювань та колізій, а також зорієнтована на запобігання негативних наслідків нормотворчості, що сприятиме своєчасному внесенню змін та доповнень до законодавства, що дозволяє уникати деструктивних нововведень та враховувати міжнародні та національні тенденції розвитку законодавства тощо.

Оціночно-прогнозна функція юридичного прогнозування забезпечує аналіз якості, дієвості, ефективності та результативності законодавства, його повноти та узгодженості, доцільності прийняття чи внесення змін до вже існуючого законодавства, а також оцінює соціальні, правові, економічні та інші наслідки прийнятого нормативного масиву чи необхідність внесення змін до нього. Дана функція реалізується в процесі проведення правової експертизи нормативно - правових актів у процесі їх прийняття чи внесення змін та доповнень, а також в процесі правового моніторингу.

Системоутворююча функція юридичного прогнозування спрямована на формування цілісної системи законодавства в процесі його прийняття та внесення змін та доповнень до нього, тим самим забезпечуючи правову визначеність, а також передбачає наслідки внесення змін та доповнень до законодавства. Вона сприяє узгодженню законодавства між різними галузями права, його консолідації та гармонізації.

Юридичне прогнозування в процесі упорядкування та удосконалення законодавства сприяє його оптимізації, підвищенню якості, ефективності та результативності, є складовою стратегічного планування розвитку законодавства та його вдосконалення.

Висновки. Узагальнюючи, слід підкреслити, що проблема юридичного прогнозування потребує подальшого наукового аналізу та нових концептуальних підходів у зв'язку з формуванням нових суспільних відносин, пов'язаних із можливостями застосування штучного інтелекту, нових технологій, необхідністю входження до міжнародного правового простору та зумовлений потребою упорядкування та удосконалення законодавства.

Юридичне прогнозування як спосіб упорядкування законодавства надає можливість визначити тенденції розвитку правотворчої діяльності, акцентувати увагу на соціальних потребах, публічному інтересі та тих суспільних відносинах, які потребують упорядкування в процесі правотворчої діяльності, сприяє забезпеченню системності правового регулювання та його результативності, дозволяє здійснити оцінку впливу на суспільні відносини запропонованого правового регулювання.

Юридичне прогнозування – це процес аналізу суспільних відносин, що здійснюється відповідними суб'єктами та має на меті вивчення законодавства та визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності та результативності правотворчої діяльності, упорядкування та удосконалення законодавства.

Функції юридичного прогнозування в процесі упорядкування законодавства слугуватимуть орієнтиром для створення дієвих та ефективних правових норм, які відповідатимуть реаліям сьогодення, інтересам та потребам суспільства та держави, а також відобразатимуть ті цінності, на яких ґрунтується розвиток держави та права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Осядла МС.В. Особливості правової природи юридичного прогнозування. *Альманах права*. Правова аналітика: теоретичні засади. 2018. Вип. 9. С. 248 – 252. С. 251.
2. Нагребельний В.П. Прогноз. *Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : «Укр. Енцикл.», 1998 – Т. 5: П-С. 2003. 736 с. С. 148.*
3. Нагребельний В.П. Прогнозування юридичне. *Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : «Укр. Енцикл.», 1998 – Т. 5: П-С. 2003. 736 с. С. 149.*
4. Пархоменко Н.М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини : Монографія. Київ : Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2016. 254 с. С. 139-140.